

*До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03
Національного університету
“Одеська юридична академія”*

В І Д Г У К

офіційного опонента, доктора юридичних наук, доцента **Гринюка Володимира Олексійовича** дисертацію **Маїлунц Белли Еріківни “Суб’єкти кримінального переслідування у досудовому провадженні та у провадженні в суді першої інстанції”**, подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми дослідження. Обов’язковим структурним елементом відгуку про дисертацію офіційного опонента є оцінка актуальності виконаного дисертаційного дослідження, оскільки за умови констатації неактуальності обраної тематики фактично втрачається сенс проводити подальшу оцінку інших параметрів дисертації. Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження не викликає сумніву та обумовлюється трьома чинниками.

По-перше, проведення судово-правової реформи та внесення змін до національного законодавства у зв’язку з євроінтеграційними процесами зумовлює появу нових органів правопорядку (НАБУ, ДБР), діяльність яких спрямована на реалізацію функції обвинувачення (кримінального переслідування). Однак, інституційне утворення самих органів правопорядку, які реалізують функцію обвинувачення, потребує процесуальної регламентації статусу суб’єктів кримінального провадження зі сторони обвинувачення, що спрямовано на досягнення завдань, передбачених ст. 2 КПК України. В доктрині кримінального процесу питання статусу суб’єктів кримінального провадження не є новим та, в основному, розглядались як складова теорії функціоналізму. Питання процесуального статусу суб’єктів обвинувачення привертало увагу багатьох вчених процесуалістів дореволюційного (до жовтневого перевороту 1917 р.), радянського та й сучасного періодів. Теоретичні проблеми

процесуального статусу суб'єктів кримінального переслідування у кримінальному процесі беруть свій початок ще у наукових дослідженнях дореволюційних процесуалістів (С. І. Вікторського, О. А. Квачевського, І.Я. Фойницького, Д. Г. Тальберга, та ін.). В радянський період дана проблематика була предметом дослідження таких вчених-процесуалістів як: В. М. Савицький, С. А. Альперт, та ін.. Вже після проголошення незалежності України та на базі КПК України 2012 р. проблемні питання суб'єктного складу сторони обвинувачення були предметом дослідження І. В. Рогатюка, Г.В.Остафійчука, Д. О. Пилипенка, І. В. Гловюк та ін. Однак, прийняття нового КПК України 2012 р. та внесені до нього за останній період безсистемні зміни потребують нового наукового погляду щодо процесуальної компетенції та процесуального статусу суб'єктів сторони обвинувачення.

Окремо слід зазначити, що проведення конституційної реформи (вересень 2016 р.) в частині здійснення правосуддя змінило й функціональну спрямованість діяльності прокуратури з «підтримання державного обвинувачення» на «підтримання публічного обвинувачення», що потребує вироблення науково-обґрунтованих пропозицій щодо внесення у зв'язку із цим змін та доповнень до КПК України. На жаль, зазначені конституційні зміни не знайшли свого відображення у процесуальному законодавстві, що викликає необхідність їх ґрунтовного наукового дослідження та вдосконалення правової регламентації статусу суб'єктів сторони обвинувачення.

По-друге, недосконалість нормативної регламентації процесуального статусу сторони обвинувачення у кримінальному провадженні є одним із чинників, котрий негативно позначається у правозастосовчій діяльності, оскільки дані слідчої та судової статистики з одного боку свідчать про значну кількість кримінальних проваджень під час проведення досудового розслідування, а, з іншого – про не ефективність реалізації ними функції обвинувачення. Відповідно до статистичних даних Генеральної прокуратури України у 2015 р. до суду було направлено 167 969 кримінальних проваджень з обвинувальним актом, клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи

виховного характеру, що на 6 % менше, ніж у 2014 р., а в 2016 р., – 141 392, що на 16 % менше, ніж у 2015 р.¹ Наведені статистичні дані свідчать про низьку ефективність досудового розслідування і процесуального керівництва та неналежну правову регламентацію процесуального статусу учасників зі сторони обвинувачення.

По-третє, проблема діяльності суб'єктів сторони обвинувачення належить до числа центральних, фундаментальних в теорії та практиці кримінального процесу. Зазначене зумовлено тим фактором, що компетентні органи можуть у своїй діяльності застосовувати обмеження прав людини і основоположних свобод. Крім того діяльність таких суб'єктів в значній мірі генерує всю кримінальну процесуальну діяльність і багато в чому розкриває механізм реалізації норми матеріального права в рамках кримінального судочинства. Зазначене зумовлює з одного боку забезпечити належний та дієвий процесуальний статус суб'єктів сторони обвинувачення, а з іншого – належні процесуальні гарантії, які б в умовах змагального кримінального процесу не допускали зловживання такими суб'єктами своїми процесуальними правами. Саме тому, звернення вчених знову і знову до дослідження питань процесуального статусу і компетенції сторони обвинувачення свідчить про великий теоретичний інтерес і практичну значущість вирішення даного питання, а також про ступінь його складності.

Можна продовжувати перелік обставин, які б зумовлювали необхідність в дослідженні проблем процесуального статусу та компетенції суб'єктів кримінального обвинувачення, впливу на перспективу його подальшого розвитку, але вже перелічених достатньо **для кваліфікації проведеного дисертаційного дослідження як вельми актуального.**

Виходячи з вищевикладеного, обрана тема дисертаційного дослідження **Маїлунц Белли Еріківни “Суб'єкти кримінального переслідування у досудовому провадженні та у провадженні в суді першої інстанції” має**

¹ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2014-2018 рр. // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України: [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua>.

комплексний характер, важливе теоретичне та прикладне значення, а отже, й безперечно високий рівень актуальності.

Аналіз та оцінка змісту дисертації та автореферату. Дисертантка виконала вимоги, що ставляться МОН України до цього виду наукових робіт стосовно обґрунтування актуальності теми дослідження та його методів у вступі. Нею сформульовані основні наукові положення, які характеризуються науковою новизною або її елементами і які виносяться на захист; висловлене бачення дисертантки щодо впровадження результатів дослідження та дана характеристика їх апробації.

Усі наступні розділи дисертації поєднані загальною метою дослідження (с.с. 27-28) і в них відповідно до плану дослідження розкривається його об'єкт та предмет.

Розділ перший дисертації – суб'єкти кримінального переслідування у кримінальному провадженні – присвячений характеристиці сутності кримінального переслідування, суб'єктів, що його здійснюють, підстави їх класифікації та особливості кримінальних процесуальних правовідносин.

Насамперед дисертантка здійснює аналіз наукових позицій щодо визначення поняття кримінальних процесуальних функцій і приходить до висновку, що кримінальні процесуальні функції - це обумовлений завданнями кримінального провадження певний самостійний напрямок діяльності суб'єкта (суб'єктів) кримінального провадження, що має самостійне завдання, визначає права та обов'язки суб'єкта (суб'єктів) і реалізується за допомогою кримінально-процесуальних засобів у формі, регламентованій кримінальним процесуальним законодавством (с.с. 35-36). Слід зазначити, що автор дисертаційного дослідження не є прихильником «традиційного», «трьох рівневого» розмежування кримінальних процесуальних функцій в умовах сучасного змагального кримінального процесу, але, в той же час, зазначає, що стандартна тріада кримінальних процесуальних функцій продовжує використовуватись як головна систематизація основних напрямів кримінальної процесуальної діяльності. Із таким твердженням варто погодитись.

Для підкріплення свого висновку про наявність самостійної функції кримінального переслідування авторкою здійснюється аналіз зарубіжного (в основному пострадянського) кримінального процесуального законодавства у цій сфері. Зокрема, проаналізовано досвід нормативного закріплення функції кримінального переслідування в РФ (с. 42), Республіці Білорусь (с. 43), Республіці Молдова (с. 43), Республіці Казахстан (с. 44).

Дисертантка робить слушний висновок про те, що кримінальне переслідування та повідомлення про підозру є поняттями різними за декількома ознаками: повідомлення про підозру фактично є однократною дією, а кримінальне переслідування має певну протяжність у часі; кримінальне переслідування особи може фактично розпочинатися до повідомлення конкретної особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення; підозра лише виражає певне припущення уповноваженої особи щодо причетності та винуватості підозрюваного до вчиненого кримінального правопорушення; підозра може закінчитися або повною відмовою від кримінального переслідування стосовно конкретної особи (в такому разі закінчення підозри та кримінального переслідування буде збігатися за часом), так і трансформацією в обвинувачення шляхом складання та направлення обвинувального акта до суду, де буде продовжуватись кримінальне переслідування.

Авторка зазначає, що початком кримінального переслідування слід вважати момент внесення відомостей до ЄРДР (крім випадків затримання особи в порядку ст. ст. 207-208 КПК України), а моментом його закінчення – винесення судом першої інстанції відповідного процесуального рішення по суті кримінального провадження. Слід зазначити, що зроблені висновки дисертантки щодо моменту початку та закінчення кримінального переслідування є дискусійними.

В дисертаційному дослідженні аргументовано виокремлено поряд з традиційними такі форми кримінального переслідування, як кримінальне переслідування, яке здійснюється стосовно фізичних осіб та стосовно юридичних осіб. (с. 55).

У підрозділі 1.2. **“Поняття суб’єктів кримінального переслідування та проблеми визначення їх кола у кримінальному провадженні”** дисертантка визначає суб’єктів кримінального переслідування та дає їх перелік.

Слід погодитись із запропонованим дисертанткою визначенням суб’єктів кримінального переслідування – це учасники кримінального провадження, що реалізують функцію кримінального переслідування, тобто здійснюють діяльність щодо встановлення конкретної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та щодо викриття цієї особи у досудовому розслідуванні та доведення її винуватості в суді шляхом реалізації владних повноважень або прав, якими вони наділені кримінальним процесуальним законодавством (с. 61).

Для виділення кола суб’єктів кримінального переслідування авторка здійснює дослідження кожного учасника кримінального провадження, якого можна віднести до осіб, на яких може бути покладена функція кримінального переслідування. На думку дисертантки, до суб’єктів кримінального переслідування слід віднести прокурора, слідчого, оперативні підрозділи, потерпілого (його представника, законного представника), цивільного позивача (його представника, законного представника).

Варто погодитися з висновком здобувачки щодо віднесення потерпілого до суб’єктів, які здійснюють функцію обвинувачення. Зазначається, що потерпілий достатньо суттєво обмежений у власних процесуальних можливостях при реалізації відповідної функції на стадії досудового розслідування (наприклад, суттєва обмеженість у процесуальних правах при доказуванні на стадії досудового розслідування). Саме тому, авторка, зазначає, що право потерпілого звертатись до органів держаної влади, органів місцевого самоврядування з метою збирання доказів (що передбачено ст. 93 КПК України), має декларативний характер, адже на запит потерпілого зазначені органи не зобов’язані надавати документи, довідки чи речі (с. 64).

Дисертанткою на основі процесуального статусу цивільного позивача зроблено висновок, який є дискусійним, щодо віднесення цивільного позивача до суб’єктів кримінального переслідування. Аргументами на користь

такого висновку є: пряма залежність відшкодування шкоди від доведення вини особи в суді, що є одним із визначальних елементів кримінального переслідування; основна мета кримінальної процесуальної діяльності цього суб'єкта - успішна реалізація функції кримінального переслідування; спрямування діяльності цивільного позивача на сприяння функції кримінального переслідування у кримінальному провадженні; можлива наявність доказів у цивільного позивача, які не були відомі слідству та які допоможуть довести вину підозрюваного (обвинуваченого), тощо (с.с. 65-67).

У підрозділі 1.3. **“Класифікація суб'єктів кримінального переслідування”** досліджуються підстави для класифікації суб'єктів кримінального переслідування в залежності від зацікавленості у результаті кримінального переслідування; стадій, на яких вони можуть реалізувати свої права та повноваження в рамках кримінального переслідування; за юридичною природою; за критерієм ініціації участі у кримінальному переслідуванні.

Авторка відносить до суб'єктів, які реалізують владні повноваження при здійсненні кримінального переслідування, прокурора, слідчого та оперативні підрозділи, а до другої групи (учасники кримінального провадження, які наділені лише правами при реалізації функції кримінального переслідування) - потерпілого, його представника та законного представника, а також цивільного позивача, його представника та законного представника. Також слід погодитись з таким критерієм як ініціація участі у кримінальному переслідуванні: суб'єкти, які беруть участь через службові повноваження (прокурор, слідчий, оперативні підрозділи); суб'єкти, участь яких є ініціативною (потерпілий, цивільний позивач); суб'єкти, участь яких є похідною (законні представники, представники) (с. 70).

Підрозділ 1.4. **“Процесуальні відносини між суб'єктами кримінального переслідування”** присвячено аналізу процесуальних взаємовідносин між такими учасниками кримінального провадження як слідчий-прокурор, слідчий-оперативні підрозділи, прокурор-оперативні підрозділи, слідчий-потерпілий(цивільний позивач, їх представники та законні представники), прокурор-потерпілий (цивільний позивач, їх представники та

законні представники), що дозволило дисертантці запропонувати зміни та доповнення до чинного КПК України.

На основні аналізу наукових джерел авторка зробила висновок про те, що взаємовідносини (правовідносини) суб'єктів кримінального переслідування – це відносини кримінального процесуального характеру, які виникають між суб'єктами кримінального переслідування в ході формулювання твердження щодо причетності особи до вчиненого кримінального правопорушення та доведення цього твердження.

Варто підтримати запропоновану авторкою класифікацію суб'єктів кримінального переслідування в залежності від зацікавленості у результаті кримінального переслідування на дві групи. До першої групи відносяться суб'єкти, які мають публічний інтерес у результатах кримінального переслідування через наявність законодавчих приписів та владних повноважень (слідчий, прокурор, оперативні підрозділи). До другої групи відносяться суб'єкти, які мають особисту зацікавленість у результатах кримінального переслідування (потерпілий та цивільний позивач). До третьої групи відносяться суб'єкти, які мають лише процесуальну зацікавленість у результатах кримінального переслідування та не володіють владними повноваженнями (представники та законні представники потерпілого і цивільного позивача) (с. 69).

Досить вдалим є те, що дисертантка виокремлює поряд з традиційними в доктрині кримінального процесу наявність наступних принципів взаємодії суб'єктів кримінального переслідування: єдність цілей суб'єктів кримінального переслідування; розмежування інтересів суб'єктів кримінального переслідування.

Дослідження обраної тематики було б не повним без з'ясування питань, що стосуються особливостей діяльності та процесуального статусу суб'єктів кримінального провадження під час здійснення досудового розслідування. Саме тому дисертантка у підрозділі 2.1 **“Процесуальне становище прокурора як суб'єкта кримінального переслідування”** досліджує питання щодо повноважень процесуального керівника у досудовому провадженні під час

реалізації функції кримінального обвинувачення і приходить до безспірного висновку про те, що прокурор є одним із ключових суб'єктів кримінального переслідування на цій стадії кримінального провадження. Дисертантка аналізує теоретичні проблеми співвідношення кримінального переслідування (обвинувачення) та інституту процесуального керівництва та прокурорського нагляду.

У роботі авторка серед повноважень прокурора, які в загальному виді передбачені у ч. 2 ст. 36 КПК України, виділяє ті повноваження, які є притаманними та необхідними для реалізації функції кримінального переслідування. Зокрема, авторка виділяє такі повноваження прокурора під час реалізації цієї функції: починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених кримінальним процесуальним законодавством; особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК України; самостійно подавати до слідчого судді клопотання; самостійно повідомляти про підозру; самостійно скласти обвинувальний акт, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про застосування до особи примусових заходів медичного або виховного характеру (с.95).

Дисертантка здійснює критичний аналіз повноважень прокурора під час досудового розслідування, які спрямовані на реалізацію функції обвинувачення, та на підставі цього вносить пропозиції щодо вдосконалення нормативної моделі процесуального статусу прокурора, що є позитивним і з більшістю яких варто погодитись. Зокрема, авторка пропонує внести зміни до п. 2 ч. 1 ст. 169 КПК України щодо розгляду клопотань про арешт майна (с. 107), ч. 1 ст. 278 КПК України щодо повідомлення про підозру (с. 110) тощо. Заслуговує на увагу, зроблений авторкою дисертаційного дослідження, висновок про те, що уточнення законодавця в частині визначення строку вручення письмового повідомлення про підозру є зайвим. Тому пропонується викласти ч. 1 ст. 278 КПК України в такій редакції: «Письмове повідомлення про підозру вручається слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення - у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення

повідомлень».

У підрозділі 2.1. **“Процесуальне становище слідчого та оперативних підрозділів як суб’єктів кримінального переслідування”** здійснено аналіз процесуального становища слідчого та оперативних підрозділів під час здійснення досудового розслідування. Дисертант аналізує проблеми поєднання в особі детектива НАБУ статусу слідчого та особи, яка здійснює оперативно-розшукову діяльність. Саме тому дисертантка зазначає, що виділення окремого статусу детектива не відповідає загальній концепції порядку досудового розслідування, зокрема, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій покладено на слідчого (ст. 40 КПК України), а оперативні підрозділи (ст. 41 КПК України) позбавлені можливості виконувати будь-які слідчі дії без письмового доручення слідчого або прокурора. Таке розмежування функцій між службовими особами, які здійснюють досудове розслідування (слідчими), та особами, які виконують доручення слідчих, зокрема, в частині проведення негласних слідчих (розшукових) дій (працівники оперативних підрозділів), існує в усіх правоохоронних органах, які мають в своєму складі як органи досудового розслідування, так і оперативні підрозділи (с.с. 118-117).

Дисертант по аналогії із попереднім підрозділом, що стосується прокурора, здійснює аналіз процесуального становища слідчого. Це дозволило їй виявити прогалини в правовому регулюванні процесуального статусу слідчого та зробити висновки про необхідність внесення змін та доповнень до чинного КПК України. Зокрема, пропонується внести зміни до ч. 6 ст. 246 КПК України та викласти її у такій редакції: «Проводити негласні слідчі (розшукові) дії мають право уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної прикордонної служби України за дорученням слідчого або прокурора. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи» (с. 121-122).

Аналізуючи повноваження оперативних підрозділів у кримінальному провадженні, автор також пропонує внести цілу низку змін і доповнень до чинного КПК України щодо наділення повноваженнями залучати оперативні підрозділи і для проведення інших процесуальних дій. Для цього пропонується внести зміни до ч. 1 ст. 41 КПК України, а також до п. 5 ч. 2 ст. 36 КПК України (повноваження прокурора) та п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України (повноваження слідчого) щодо надання доручень оперативним підрозділам.

У підрозділі 2.3. **«Потерпілий, цивільний позивач, їх представники та законні представники як суб'єкти кримінального переслідування»** здійснено аналіз процесуального статусу зазначених суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності.

Зроблено висновок про те, що неправильно обмежувати участь потерпілого у кримінальному провадженні лише бажанням відшкодувати шкоду за вчинене кримінальне правопорушення. Потерпілий, як правило, також бажає настання для винуватої особи негативних наслідків за вчинене нею кримінальне правопорушення, адже таким чином він може реалізувати своє прагнення до законного морального задоволення від притягнення винуватої особи до відповідальності. Поряд з цим не можна повністю погодитися з позицією авторів щодо віднесення потерпілого виключно до сторони обвинувачення. І передусім це пояснюється специфічною формою реалізації потерпілим функції кримінального переслідування (с. 137). Адже потерпілий може виконувати функцію кримінального переслідування не лише у кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення. У провадженнях публічного обвинувачення потерпілий так само може збирати докази, які доводять вину особи, брати участь у дослідженні відповідних доказів у суді тощо.

У розділі 3 **“Суб'єкти кримінального переслідування в суді першої інстанції”**, серед інших, не менш важливих питань, розглядаються наступні проблемні питання теоретичного й практичного характеру: особливості реалізації функції кримінального переслідування під час підготовчого провадження та під час судового розгляду.

Під час характеристики процесуального статусу суб'єктів кримінального переслідування на стадії підготовчого судового провадження автором зроблено цілком слушний висновок про те, що у зв'язку із встановленням винуватості особи у підготовчому провадженні при затвердженні угоди, необхідно внести зміни до КПК України та чітко передбачити можливість сторін кримінального провадження подавати докази вже на стадії підготовчого провадження. Зазначене буде сприяти усуненню колізійу відповідних статтях КПК України, а в кінцевому результаті дозволить суду прийняти за результатами підготовчого провадження законне та обґрунтоване рішення.

Заслуговують на увагу аргументидисертантки щодо неможливості здійснення відмови від обвинувачення прокурором на стадії підготовчого судового провадження. Вірно зазначено, що відмова від обвинувачення може бути здійснена тоді, коли таке обвинувачення було пред'явлено особі в суді, тобто після оголошення обвинувального акта в судовому засіданні. Зважаючи на те, що обвинувальний акт на підготовчому провадженні не оголошується, прокурору фактично ще не має від чого відмовлятися. Отже, як зазначає здобувачка, йдеться про власне судовий розгляд, а не про підготовче провадження (с.с.162-163).

У роботі дисертантка цілком слушно робить висновок про те, що на стадії підготовчого провадження потерпілий не є стороною кримінального провадження. Потерпілий стає стороною кримінального провадження лише після відмови прокурора від підтримання публічного обвинувачення, а під час підготовчого судового засідання прокурор від обвинувачення відмовитися не може.

У підрозділі 3.2. **«Особливості підтримання публічного обвинувачення прокурором у суді першої інстанції»** досліджено проблемні аспекти підтримання прокурором публічного обвинувачення, його зміна та доповнення, а також розглянуто питання відмови прокурора від підтримання публічного обвинувачення.

Автором детально розглядаються питання зміни обвинувачення. Зокрема, вірно зазначається, що положення ст. 340 КПК України не дають відповіді на

питання, яким чином буде проводитися судовий розгляд у випадку, коли прокурор частково відмовився від підтримання обвинувачення, проте потерпілий погодився підтримувати таке обвинувачення самостійно. Очевидно, що в одному кримінальному провадженні не може бути одразу двох обвинувачень. Тому, на нашу думку дисертантки, в ст. 340 КПК України має бути чітко передбачена можливість прокурора частково відмовитись від обвинувачення під час судового розгляду, а також описана процедура підтримання такого обвинувачення потерпілим (с.с. 170-171)

Значна увага приділена дисертанткою процесуальним наслідкам відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення: 1) у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення та небажанні потерпілого надалі підтримувати обвинувачення – суд має ухвалити виправдувальний вирок; 2) у разі згоди потерпілого підтримувати обвинувачення в суді після відмови державного обвинувача від обвинувачення – продовження провадження в суді та прийняття судом рішення по справі.

Грунтовному аналізу піддала дисертантка у підрозділі 3.3. **«Роль потерпілого у підтриманні обвинувачення в суді першої інстанції»** проблемним питанням участі потерпілого на цій стадії процесу у випадках відмови прокурора від публічного обвинувачення або його зміни. Автором правильно зазначається, що кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення має певні особливості, які, на жаль, не уніфіковані у КПК України, а містяться у різних положеннях. В той же час окремої процедури здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення (як це було, наприклад, у КПК України 1960 р.), чинний кримінальний процесуальний закон не містить, що значно ускладнює застосування відповідних правових положень.

Варто погодитись з висновком про те, що потерпілий при підтриманні обвинувачення в суді в якості суб'єкта кримінального переслідування має наступні права: 1) не наполягати на новому судовому засіданні у випадку зміни судді (п. 1 ч. 2 ст. 319 КПК України); 2) право на сприяння у забезпеченні явки перекладача, свідка, спеціаліста, експерта шляхом здійснення судового виклику

(ч. 2 ст. 327 КПК України); 3) подавати клопотання про обрання, зміну або скасування запобіжного заходу (ч. 1 ст. 331 КПК України); 4) подавати клопотання про проведення певної слідчої (розшукової) дії (ч. 3 ст. 333 КПК України); 5) право на дослідження доказів обвинувачення в першу чергу (ч. 1 ст. 349 КПК України); 6) право подати клопотання про допит свідка за відсутності певного свідка (ч. 5 ст. 353 КПК України); 7) право брати участь у перехресному допиті (ч. 7 ст. 353 КПК України); 8) право під час допиту свідка заявляти протест щодо питання іншої сторони (ч. 8 ст. 353 КПК України); 9) право заявляти клопотання про допит свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення; брати участь у такому допиті; заявляти заперечення проти проведення допиту свідка в умовах, що унеможливають його ідентифікацію (ч. 9 ст. 353 КПК України); 10) право заявляти клопотання про повторний допит свідка (ч. 13 ст. 353 КПК України); 11) право першим допитати експерта сторони обвинувачення (ч. 2 ст. 256 КПК України); 12) право надавати відомості, які стосуються знань, вмінь, кваліфікації, освіти та підготовки експерта (ч. 5 ст. 356 КПК України) (с.с. 192-193).

На погляд офіційного опонента, в роботі правильно зазначається **мета і завдання** дисертаційного дослідження, формулювання **об'єкту та предмету** дослідження.

Оцінка методології дослідження. Отримання нових наукових результатів є неможливим без використання належного сучасного загальнонаукового та спеціального методологічного інструментарію. У роботі використано як такі, що взаємопов'язані та взаємодоповнюючі: діалектичний, формально-юридичний, історико-правовий, системно-структурний, порівняльно-правовий, статистичний та інші методи дослідження. Указані методи застосовувались комплексно, що сприяло забезпеченню всебічності, повноти й об'єктивності проведеного дослідження, обґрунтованості й узгодженості сформульованих у дисертації висновків, а також достовірності отриманих результатів.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації, та їх достовірність. Метою дослідження автором

визначено розробку теоретичної концепції суб'єктів кримінального переслідування у досудовому провадженні та в суді першої інстанції та підготовка науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення положень чинного КПК України у цій сфері. Для досягнення наведеної мети було виокремлено достатню кількість завдань (одинадцять), які на підставі тексту дисертації на висновків до роботи було успішно вирішено, оскільки завдяки цьому запропоновано вирішення теоретичних і практичних питань, пов'язаних із удосконаленням процесуального статусу суб'єктів кримінального переслідування та правозастосування у цій сфері.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертанткою, у своїй більшості є обґрунтованими, аргументованими та переконливими. Авторкою для обґрунтування своїх висновків, пропозицій використано вагомий обсяг літературних джерел з різних галузей наукового знання, серед яких міжнародні документи, нормативно-правові акти різних держав, теоретичні джерела різних часів, судові рішення, інформаційні листи тощо.

Особливої вагомості надає в роботі використаний емпіричний матеріал, на який спирається дисертантка, зокрема соціологічне опитування 114 осіб. Крім того, в роботі були використані ухвали слідчих суддів за 2015-2016 р., узагальнення практики розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування.

Структура дисертаційного дослідження логічно побудована та характеризується логічним та чітким змістовним наповненням. План дисертації забезпечує комплексність та системність при вирішенні проблемних питань, що виникають у суб'єктів кримінального переслідування під час досудового розслідування та у суді першої інстанції. Обґрунтованість власних наукових результатів підтверджується і тим, що авторка робить висновки на підставі аналізу й зіставлення поглядів і концепцій інших науковців, вдало ілюструє результатами судової практики.

Наукова новизна одержаних в ході дослідження результатів у загальному полягає насамперед у тому, що дисертація Маїлунц Б. Е. є першим

після прийняття КПК України 2012 року спеціальним комплексним дослідженням теоретичних та практичних проблеми визначення процесуального статусу та компетенції суб'єктів кримінального переслідування у досудовому розслідуванні та в суді першої інстанції.

Наукову новизну ми вбачаємо насамперед у наступних акумульованих положеннях:

виділено форми кримінального переслідування: в залежності від суб'єктної спрямованості, а саме: кримінальне переслідування, яке здійснюється стосовно фізичних осіб та стосовно юридичних осіб; за колом кримінально караних діянь: кримінальне переслідування злочинів та проступків;

здійснено класифікацію суб'єктів кримінального переслідування залежно від зацікавленості у результаті кримінального переслідування; залежно від стадій, на яких вони можуть реалізувати свої права та повноваження в рамках кримінального переслідування; за критерієм ініціації участі у кримінальному переслідуванні;

встановлено можливість розширювального тлумачення ч. 1 ст. 291 КПК України в частині визначення необмеженого переліку підстав складання обвинувального акта прокурором, серед яких окремо варто виділити таку підставу, як оперативність, яка не буде пов'язана зі впливом строку досудового розслідування;

запропоновано уніфікований перелік прав потерпілого, якими він користується у випадку самотійного підтримання обвинувачення в суді у тому разі, коли прокурор відмовився від підтримання обвинувачення.

Перелічені наукові положення є основними, найбільш значущими, що характеризується безспірною науковою новизною, але вони далеко не повні. Немало і таких наукових положень та висновків, які удосконалюють вчення про суб'єктів кримінального переслідування, надають йому подальшого розвитку. Вони сформульовані у дисертації (с. с. 31-32), її авторефераті (с. с. 5-6), а також в опублікованих працях дисертантки.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертація характеризується логічним і чітким змістовним наповненням відповідно до плану, структура якого забезпечує комплексність та системність опрацювання проблематики процесуального статусу суб'єктів кримінального переслідування. У зв'язку з чим, авторка пропонує внести зміни та доповнення до КПК України з метою удосконалення правових норм, що забезпечують належний процесуальний статус таких суб'єктів. Дисертація виконана українською мовою, з дотриманням наукового стилю викладення матеріалу.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Результати дослідження повною мірою відображені в наукових фахових виданнях автора, зміст і характер яких відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України, а також виступах автора з доповідями основних положень дисертації на науково-практичних конференціях, що в цілому свідчить про достатній рівень її апробації. Основні результати дослідження знайшли відображення у 17 публікаціях, у тому числі 5 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, та 10 тезах доповідей на наукових і науково-практичних конференціях.

Автореферат за своїм змістом ідентичний основним положенням дисертації та повністю відображає зміст, основні положення, висновки та пропозиції, які сформульовані у роботі.

Практична значимість результатів дисертаційного дослідження. Практична значимість роботи полягає у тому, що отримані результати можуть бути використані: а) у науково-дослідницькій сфері – для подальших досліджень проблематики суб'єктів кримінального переслідування; б) у законотворчій діяльності – у процесі вдосконалення норм чинного законодавства України, які регламентують кримінальне провадження; в) у правозастосовній діяльності – для надання практичної допомоги слідчим, прокурором, слідчому судді, суду під час здійснення кримінального провадження; г) у навчально-методичному

процесі – при викладанні курсу кримінального процесу та інших навчальних дисциплін, підготовці підручників і науково-практичних посібників.

Викладене вище може бути підставою для загальної позитивної оцінки дисертації Маїлунц Белли Еріківни на тему: “Суб’єкти кримінального переслідування у досудовому провадженні та у провадженні в суді першої інстанції” як самостійного наукового дослідження з актуальної й важливої для науки та практики проблеми.

Проте, високо оцінюючи дисертаційне дослідження, не можемо не відзначити, що воно містить положення та висновки, які мають дискусійний характер, потребують додаткової аргументації, обґрунтування чи роз’яснення здобувачкою під час прилюдного захисту, зокрема:

1. На стор. 40 дисертації авторка зазначає про те, що в правовій доктрині кримінального процесу не вироблено єдиного бачення поняття та правової природи кримінального переслідування. Із зазначеним твердженням слід погодитись, оскільки до теперішнього часу залишається не до кінця вирішеним питання про зміст самого поняття "кримінальне переслідування", його співвідношення з близькими поняттями "обвинувачення", "функція обвинувачення" тощо. Складність зазначених питань зумовлена, на наш погляд, тим, що термін "обвинувачення" має поліаспектне значення. Вчені та практики використовують термін "обвинувачення" для позначення сукупності процесуальних дій, спрямованих на викриття особи у вчиненні злочину та притягнення її до кримінальної відповідальності; напряду кримінальної процесуальної діяльності (процесуальну функцію); предмету обвинувачення, інакше кажучи, обвинувальної тези, твердження про винуватість особи у вчиненні злочину; позначення діяльності обвинувача, що виступає в суді як сторона кримінального провадження; як найменування обвинувача під час судового розгляду; процесуального акту; певних процесуальних відносин тощо. Фактично в науці кримінального процесу щодо зазначених понять склалось дві точки зору: 1) ці поняття є синонімами; 2) це різні поняття, які мають відмінності за своїм обсягом та моментом їх появи у кожному кримінальному

провадженні. У зв'язку із цим слід вияснити, прибічником якої точки зору щодо співвідношення кримінального переслідування та обвинувачення є здобувачка.

2. На стор. 62 дисертаційного дослідження авторкою зроблено висновок про те, що на відміну від слідчого та прокурора, керівник органу досудового розслідування не здійснює функцію кримінального переслідування. З цього приводу слід зазначити наступне. По-перше, згідно з п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України керівника органу досудового розслідування віднесено до сторони обвинувачення. По-друге, крім повноважень щодо відомчого контролю та організації досудового розслідування, керівник органу досудового розслідування відповідно до ч. 2 ст. 40 КПК України наділений такими повноваженнями як ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівками прокурора, погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій, особисто здійснювати досудове розслідування. На нашу думку, характер зазначених повноважень та віднесення його до сторони з боку обвинувачення свідчить про обвинувальну спрямованість діяльності цього учасника кримінального провадження.

3. В роботі зроблено висновок про те, що цивільний позивач (а також його представник та законний представник) відносяться до суб'єктів кримінального переслідування. На думку офіційного опонента, дійсно статус потерпілого та цивільного позивача не співпадає, у кримінальному провадженні різні особи можуть виступати в якості потерпілого та цивільного позивача. Однак характер позовних вимог, що передбачений ст. 61 КПК України, відрізняється за своєю правовою природою від самої обвинувальної діяльності сторони обвинувачення. Діяльність цивільного позивача спрямована, перш за все, на відшкодування завданої йому шкоди. Зрозуміло, що для досягнення цього результату цивільний позивач подає докази, що свідчать про вчинення обвинуваченим кримінального правопорушення, однак зазначене здійснюється не для обґрунтування кримінальної відповідальності останнього, а для підтримання заявленого цивільного позову та підтвердження того, що на обвинуваченого покладається обов'язок відшкодування шкоди.

4. В цілому заслуговує на підтримку точка зору здобувачки щодо важливості та необхідності особистого проведення слідчих (розшукових) дій прокурором. В той же час, як зазначає авторка, в такому випадку повністю ліквідується процесуальне керівництво за досудовим розслідуванням як одна із гарантій забезпечення законності при здійсненні кримінального провадження. У зв'язку із цим авторкою пропонується доповнити п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України таким положенням: «У випадку проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій прокурором особисто, матеріали, отримані в результаті проведення таких слідчих (розшукових) та процесуальних дій, повинні бути невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту завершення вказаних дій, передані керівнику відповідного органу прокуратури з метою перевірки законності проведення вказаних дій прокурором». На думку офіційного опонента, таке положення потребує додаткових аргументів та оцінки його на предмет відповідності принципу незалежності прокурорів, оскільки в таких випадках не виключається вплив керівника прокуратури на самого процесуального керівника. Крім того, із змісту запропонованого доповнення п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України є незрозумілим, на які саме процесуальні дії, проведені особисто прокурором у конкретному кримінальному провадженні, необхідно поширити перевірку законності керівником органу прокуратури.

5. Для досягнення мети дисертаційного дослідження авторка використала соціологічний метод, що полягає в проведенні опитування певного кола респондентів. Однак, таке опитування проведено у більшості випадків серед викладачів (54 особи зі 114) та деяких суб'єктів сторони обвинувачення. Оскільки у роботі досліджуються питання кримінального переслідування у досудовому провадженні та в суді першої інстанції доцільним було б проведення такого опитування серед слідчих суддів та самих суддів.

Проте, наведені вище зауваження в основному мають дискусійний характер та можуть слугувати підставою для наукової полеміки під час прилюдного захисту дисертації та не впливають на наукову цінність дисертаційного дослідження.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

На підставі викладеного можна зробити загальний висновок, що дисертаційне дослідження Маїлунц Белли Еріківни “Суб’єкти кримінального переслідування у досудовому провадженні та у провадженні в суді першої інстанції” відповідає вимогам п. п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами та доповненнями). Автор дисертації на основі публічного захисту заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, доцент
доцент кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

“01” березня 2019 р.

Підпис засвідчую
Вчений секретар НДН
КАРАУЛЬНА Н. П.
01.03.2019

В. Гринюк

